

**ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ
ПОГРОЗИ АБО НАСИЛЬНИЦТВА ЩОДО ЗАХИСНИКА
ЧИ ПРЕДСТАВНИКА ОСОБИ У ЗВ'ЯЗКУ З ДІЯЛЬНІСТЮ, ПОВ'ЯЗАНОЮ
З НАДАННЯМ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ**

**PECULIARITIES OF THE MODERN FORENSIC CHARACTERIZATION
OF A THREAT OR VIOLENCE AGAINST A DEFENSE COUNSEL
OR A PERSON'S REPRESENTATIVE IN CONNECTION WITH THE PROVISION
OF LEGAL ASSISTANCE**

У статті характеризуються особливості криміналістичної характеристики злочинів. Указується, що дані, отримані при такій характеристиці, є основою для побудови систем типових версій, що використовуються при вирішенні конкретних слідчих завдань. Наголошується на необхідності криміналістичної характеристики, яка здатна запропонувати оптимальні шляхи та найбільш ефективні засоби розслідування злочинів.

Аналізуються наукові підходи до визначення наявних структурних елементів криміналістичної характеристики злочину. Констатується, що структура криміналістичної характеристики злочину є сукупністю найбільш значущих для виявлення, розкриття й розслідування злочинів інформації про особливості суспільно небезпечних діянь, які мають вагоме значення при кримінальному провадженні, а також є ефективним засобом висування версій щодо скоєного злочину.

У результаті дослідження криміналістичної характеристики злочину та її структурних елементів формуються основні питання, що підлягають розкриттю й доказуванню при розслідуванні погрози або насильництва щодо захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги. Серед них: 1) чи мала місце погроза або тілесні ушкодження, хто їх учинив; 2) коли, де й за яких обставин висловлена така погроза або завдано тілесні ушкодження захиснику чи представнику особи; 3) установлюється зміст, форма та реальність виконання погрози; у разі нанесення тілесних ушкоджень – установлюється спосіб учинення насильницьких дій, уточнюються кількість заподіяних ударів і побоїв; 4) установлюється мотив і мета злочину, наявність умислу на залякування захисника чи представника особи; 5) установлюються причини й умови, що передували погрозі чи нанесенню тілесних ушкоджень, а також обставини, що впливають на ступінь і характер відповідальності підозрюваного (обвинуваченого); 6) установлюються наслідки злочину.

Акцентується, що суб'єкт злочину в кримінальному провадженні погрози або насильництва щодо захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги, повинен мати конкретний мотив, а саме помсти чи залякування захисника.

Ключові слова: *структура криміналістичної характеристики злочину, елементи криміналістичної характеристики злочину, кримінальне провадження, слідчі версії, криміналістична методика.*

The article characterizes the peculiarities of forensic crime characterization. It is indicated that the data obtained from such characterization form the basis for building the systems of standard versions used to address specific investigative tasks. The emphasis is placed on the need for a forensic characterization that can offer the best ways and the most effective means of investigating crimes.

Scientific approaches to determining the existing structural elements of the forensic crime characteristics are analyzed. It is stated that the structure of forensic crime characteristics is a set of the data about the peculiarities of socially dangerous acts, which are the most important for the identification, detection and investigation of crimes and significant in criminal proceedings. It is also an effective means of proposing the crime versions.

As a result of the study of forensic crime characteristics and its structural elements, the main questions to be examined and proven in the course of investigation of a threat or violence with respect to a defense counsel or a person's representative in connection with legal assistance activities are formulated. These questions include: 1) whether there was a threat or bodily injury, who committed them; 2) when, where and under what circumstances such a threat was expressed, or bodily injuries were inflicted on a defense counsel or a person's representative; 3) the content, form and reality of the threat are established; when bodily injuries are inflicted, the method of committing violent acts is established, and the number of blows and beatings is specified; 4) the motive and purpose of the crime, the presence of intent to intimidate the defense counsel or a person's representative are established; 5) the reasons and conditions preceding the threat or infliction of bodily injuries, as well as the circumstances affecting the degree and nature of the suspect's (accused's) liability are established; 6) the consequences of the crime are established.

It is emphasized that the subject of a crime in criminal proceedings related to a threat or violence against a defense counsel or a person's representative in connection with activities related to the provision of legal assistance must have a specific motive, namely revenge or intimidation of the defense counsel.

Key words: *forensic crime characteristics structure, forensic crime characteristics elements, criminal proceedings, investigative versions, forensic methods.*

Вступ. При розслідуванні будь-якого кримінального провадження велике значення має його криміналістична характеристика, яка допомагає уповноваженим органам повно та всебічно дослідити обставини злочину.

Так, одним із найважливіших елементів криміналістичної методики є криміналістична характеристика злочину. Вона є взаємопов'язаною сукупністю індивідуальних особливостей певної категорії злочинів, що характеризують обстановку, спосіб і механізм учинення та приховування злочину, осіб злочинця й потерпілого та має значення для виявлення, розкриття й розслідування злочину. Криміналістична характеристика злочину в слідчій діяльності використовується як інструмент для висунення слідчих версій і формування обставин, які підлягають установленню [1, с. 35].

Сутність криміналістичної характеристики полягає в тому, що вона розглядається як система, що містить ознаки й дані про закономірні зв'язки слідів, які виражені відповідним ступенем вірогідності, установлені на підставі узагальнення даних матеріалів кримінальних справ та апробованих слідчою практикою. Такі дані є основою для побудови систем типових версій, що використовуються при вирішенні конкретних слідчих завдань, висуненні робочих версій. У криміналістиці вживалися заходи щодо розробки систем визначення характерних особливостей особи, яка вчинила злочин, на підставі аналізу типових слідів, особливостей обстановки в аналогічних випадках [2].

Питанням дослідження сучасної криміналістичної характеристики займалися чимало вчених-правовиків, зокрема й практиків, серед яких – Р.С. Белкін, І.Ф. Герасимов, В.А. Образцов, І.Ф. Пантелеев, В.В. Трухачов, М.П. Яблоков та інші. Це неповний перелік учених, які зробили значний внесок у теорію та практику розслідування злочинів, створили фундамент наукового підґрунтя для подальших шляхів розвитку розкриття злочинів.

Постановка завдання. Метою статті є з'ясування особливостей сучасної криміналістичної характеристики в злочинах погрози або насильництва щодо захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги.

Результати дослідження. Перед початком дослідження вбачається доцільним розглянути саму структуру криміналістичної характеристики злочину та її елементи.

Одним із перших структуру криміналістичної характеристики злочину сформулював учений-криміналіст І.Ф. Пантелеев, який у структурі криміналістичної характеристики вважав за

доцільне застосовувати такі елементи: 1) характеристика типових ситуацій цього виду злочину; 2) характеристика способу вчинення злочину; 3) технічні засоби вчинення злочину; 4) джерела отримання коштів; 5) характеристика типових матеріальних слідів злочину; 6) способи приховування слідів злочину й інші засоби маскування злочинців; 7) характеристика злочинних навиків і злочинних зв'язків [3, с. 9].

Також на рівні одиничного явища розглядали криміналістичну характеристику різні вчені, зокрема Н.А. Селіванов. Останній фактично ототожнював її з обставинами конкретного злочину. На його думку, криміналістична характеристика включає будь-які обставини злочину, що розслідується, і, більш того, факти, які, суворо кажучи, не належать до обставин злочину, за умови, звичайно, що вони сприяють розслідуванню. Уважаючи, що пізнати криміналістичну характеристику – означає розкрити злочин, Н.А. Селіванов пропонує класифікувати всі її елементи на чотири групи: за даними, що відносяться до об'єкта злочинного посягання (зокрема особи потерпілого); за обставинами злочину (місце, час, спосіб скоєння); за його наслідками зміни в об'єкті злочинного посягання й навколишньому його оточенні (у тому числі й сліди злочинця); за об'єктивною стороною та особою злочинця [4, с.855].

Варто наголосити, що криміналістична характеристика злочину відіграє надзвичайно важливу роль, так як визначає необхідні тактичні прийоми та засоби, що необхідні для розкриття злочину. А її структура є сукупністю найбільш значущих для виявлення, розкриття й розслідування злочинів інформації про особливості суспільно небезпечних діянь, які мають вагоме значення при кримінальному провадженні, крім того, є ефективним засобом висунування версій кримінального правопорушення. Проте вважаємо, що не варто зводити криміналістичну характеристику злочину до одного обов'язкового набору елементів, так як для кожного конкретного злочину має встановлюватися індивідуальний комплекс, який залежить від виду злочину.

Дослідження ми проведемо в контексті криміналістичної тактики, яку варто розуміти як розділ науки криміналістики, що включає систему наукових положень і розроблених на їх основі практичних рекомендацій з організації та планування досудового розслідування й судового провадження, визначення оптимальних ліній поведінки осіб, які проводять розслідування, прийомів проведення слідчих (розшукових), процесуальних дій під час судового провадження, спрямованих на встановлення обставин, які підлягають доказуванню в кримінальному провадженні, збирання й оцінку доказів [5, с. 26].

Зазначимо, що для всебічної та комплексної кримінологічної характеристики злочинів, передбачених ст. 398 Кримінального кодексу (далі – КК) України, варто дослідити хоча б окремі її статистичні дані.

Формування ефективної системи протидії злочинності в Україні неможливе без отримання, обміркованого аналізу й використання достовірних даних про поточний стан злочинності та її тенденції на сучасному етапі [6, с. 207]. Наприклад, у 2017 році зареєстровано 74 кримінальних провадження за ст. 398 КК України, а до суду скеровано з обвинувальним актом лише 3. У 2018 році за цією статтею зареєстрували лише 63 кримінальні провадження, з яких тільки 2 скеровано до суду з обвинувальним актом [7]. Незважаючи на окремі позитивні результати у виявленні злочинів за цією статтею, спостерігається критично низький відсоток кримінальних проваджень, що скеровуються до суду з обвинувальним актом. Ситуація, що склалася, може бути наслідком залякування потерпілих, з одного боку, з іншого – нехтуванням різного роду криміналістичними методиками для повного й усебічного розкриття злочину.

Якщо ж узяти географію злочинів, що характеризує їх територіальні відмінності залежно від виду населеного пункту, то це пов'язано з рівнем концентрації значної кількості органів публічної влади, громадських формувань, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності. Можна стверджувати, що більша кількість злочинів у зазначеній сфері відбувається саме у великих містах, передусім обласних центрах, що є адміністративними й економічними центрами відповідних територій [8, с. 40]. Відповідно, вивчення та кримінологічний аналіз кількісних і якісних показників злочинності на сучасному етапі розвитку українського суспільства є необхідною передумовою реалізації кримінологічного забезпечення протидії злочинності в Україні [6, с. 207].

Стаття 398 КК України встановлює відповідальність за погрозу або насильництво щодо захисника чи представника потерпілого [9]. Відтак варто детальніше розібратися в особливостях криміналістичної характеристики цього злочину.

Погроза або насильство щодо захисника чи представника потерпілого, відповідно до особливої частини КК України, є кримінальним правопорушенням проти правосуддя [9]. Ці дії можуть здійснити окремі суб'єкти, які мають певний мотив (помсту чи залякування захисника).

Детально розглядаючи криміналістичні аспекти, виділяємо основні питання, що підлягають доказуванню при розслідуванні погрози вбивства, насильництва чи пошкодження майна захисника (ч. 1 ст. 398), а також умисного заподіяння захиснику чи представнику особи або їхнім близьким родичам різної тяжкості тілесних ушкоджень (ч. ч. 2, 3 ст. 398):

1. Мала місце погроза чи тілесні ушкодження, хто їх учинив. Установлюється, у зв'язку з чим висловлено погрозу, тобто зв'язана погроза з професійною діяльністю захисника чи представника особи.

2. Коли, де й за яких обставин висловлена погроза або завдано тілесні ушкодження захиснику чи представнику особи.

3. У разі погрози встановлюється її зміст і форма, реальність її виконання.

За змістом погроза захиснику чи представнику особи може полягати в залякуванні вбивством, заподіянням тілесних ушкоджень чи завданням побоїв і може бути виражена в усній чи письмовій формі, у вигляді жестів. Погроза може бути висловлена безпосередньо захиснику чи передана через третіх осіб. Можлива змішана форма погрози, коли підозрюваний (обвинувачений) супроводжує, наприклад, який-небудь жест погрозувального характеру словами залякування. При доказуванні реальності погрози велике значення має вивчення в цьому плані особи винного [10, с. 95].

У разі спричинення тілесних ушкоджень установлюється спосіб учинення насильницьких дій. Уточнюються кількість заподіяних ударів і побоїв, їх послідовність і сила.

4. Наявність умислу на залякування захисника чи представника особи. Установлюється мотив і мета злочину. Суб'єктивна сторона погрози виражається у формі прямого умислу. Обов'язковою ознакою умислу винного є усвідомлення ним соціального статусу потерпілого, а також зв'язку дій винного з діяльністю потерпілого, пов'язаною з наданням ним або його близьким родичем правової допомоги. Мета погрози – залякування захисника чи представника особи, можливо, примушення останнього до вчинення певних дій, пов'язаних із його професійною діяльністю. Мотивом є бажання припинити певні дії захисника чи представника особи або помста за їхню діяльність.

5. Установлюються причини й умови, що передували погрози чи нанесенню різного ступеня тілесних ушкоджень, а також обставини, що впливають на ступінь і характер відповідальності підозрюваного (обвинуваченого). Пом'якшувальними обставинами в такій категорії справ зазвичай визнаються щире каяття в учиненому, здійсненні погрози в стані сильного душевного хвилювання тощо.

6. Установлюються наслідки злочину. У результаті висловлення погрози вбивством, насильництвом чи пошкодженням майнам заподіюються моральні страждання та хвилювання, при здійсненні насильницьких дій, окрім моральних страждань, потерпілому заподіюються ще й фізичні, зокрема, різної тяжкості тілесні ушкодження та біль.

Великого значення набувають рекомендації, побудовані на аналізі закономірних зв'язків, які складаються між елементами криміналістичної характеристики. У дослідженні таких зв'язків міститься передусім практичне призначення криміналістичної характеристики злочинів. Принципові можливості використання в розслідуванні закономірних зв'язків між елементами криміналістичної характеристики полягають у тому, що за наявності відомостей щодо одних типових обставин передбачається існування інших [2].

Висновки. Як підсумок, варто акцентувати увагу на важливості криміналістичної характеристики, яка формується закономірно й, відповідно, дає змогу прогнозувати оптимальні шляхи та найбільш ефективні засоби розслідування злочинів. Питання криміналістичної характеристики будь-якого злочину складне й багатогранне, а її особливості залежать від конкретного злочинного діяння. Що стосується розслідування злочину погрози або насильництва щодо захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги, варто дотримуватися чіткого алгоритму дій. Ключове завдання при розкритті такого кримінального правопорушення – установити його мотив, помста чи залякування, що є ключовим аспектом при кваліфікації злочину.

Список використаних джерел:

1. Берназ П.В. Поняття «криміналістична характеристика злочину». Південноукраїнський правничий часопис. 2017. № 2. С. 34–38. URL: http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/1067/1/%D0%91%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B0%D0%B7%20%D0%9F.2_2017.pdf (дата звернення: 13.02.2021).

2. Шепітько В.Ю. Криміналістика : підручник. Київ : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. 728 с. URL: <https://buklib.net/books/30835/> (дата звернення: 13.02.2021).
3. Пантелеев И.Ф. Методика расследования преступлений : учебное пособие. Москва : БЮЗИ, 1975. 47 с.
4. Старченко О.В., Бубела М.І. Сутність і значення криміналістичної характеристики та її елементів у розкритті й розслідування злочинів. *Форум права*. 2010. № 4. С. 853–858. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2010_4_137 (дата звернення: 17.02.2021).
5. Криміналістика : підручник / В.В. Пясковський, Ю.М. Черноус, А.В. Іщенко, О.О. Алексєєв та ін. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 544 с. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/kriminalist/lections/lecture_4.25.html (дата звернення: 13.02.2021).
6. Бесчастний В. Кримінологічний аналіз стану злочинності в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 1. С. 207–213. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2017_1_40 (дата звернення: 16.02.2021).
7. Національна асоціація адвокатів України : веб-сайт. URL: <https://unba.org.ua/news/4336-2019-roku-zareestrovano-43-provadzheniya-shodo-porushen-prav-advokativ.html> (дата звернення: 15.02.2021).
8. Бутович О. Рівень, структура і динаміка злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. № 1. С. 36–42. URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/1-2014/36-butovich.pdf> (дата звернення: 16.02.2021).
9. Кримінальний кодекс України : Закон від 05.04.2001 № 2341-III. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 16.02.2021).
10. Карпенко М.І. Погроза або насильництво щодо начальника: методика розслідування цих злочинів. *Юридична наука*. 2013. № 9. С. 88–102. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2013_9_12 (дата звернення: 17.02.2021).

УДК 343

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2020.6-1.48>

КОЛЕСНІЧЕНКО О.С.

ТЕХНОЛОГІЇ ПРОФАЙЛІНГУ В ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

PROFILING TECHNOLOGIES IN THE ACTIVITIES OF NATIONAL POLICE OFFICERS

Актуальність статті полягає в тому, що в умовах євроінтеграції впровадження психологічних здобутків у діяльність Національної поліції стає дедалі необхіднішим. Психологічні технології, які спрямовані на зчитування внутрішньої інформації, виявлення особливостей і динаміки поведінки інших людей, досить ефективно використовуються поліцейськими різних країн для забезпечення розкриття протиправних намірів. Багато технологій, якими користуються правоохоронці іноземних держав, тією чи іншою мірою використовують і наші поліцейські. У статті профайлінг розглядається як невід'ємний складник діяльності поліцейських. Розкри-

© КОЛЕСНІЧЕНКО О.С. – доктор психологічних наук, старший науковий співробітник, начальник науково-дослідної лабораторії морально-психологічного супроводження службово-бойової діяльності Національної гвардії України науково-дослідного центру (Національна академія Національної гвардії України)